

Araştırma Makalesi

Yeşil Yeni Anlaşma Programlarında Emeğin Konumu

M. Yağız AYGÜN¹

ORCID: 0000-0002-3162-9886

Öz

Bu makalede, Yeşil Yeni Anlaşma (YYA) adı altında geliştirilen yeşil dönüşüm programlarının özgül içeriği ile emeğin bu çerçevede nasıl konumlandırıldığı değerlendirilmiştir. YYA söylemi iklim değişikliği ile toplumsal eşitsizlikleri aynı program altında çözüme kavuşturmayı vadederken; bu çalışmada, söz konusu vaatlerin sistem içi sınırları ve sermayeyle kurmaya yöneldiği uzlaşma ilişkileri karşılaştırmalı bir analizle açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda ABD, Birleşik Krallık ve Avrupa Birliği merkezli YYA önerileri; emisyon azaltım stratejileri, kamusal istihdam politikaları, finansman modelleri ve toplumsal sınıflarla kurdukları ilişki açısından incelenmiş, üretim araçlarının özel mülkiyeti ve piyasa ilişkilerine dokunulmaksızın kurgulanan bu projelerin reformist sınırlarına dikkat çekilmiştir. YYA'nın vadettiği sosyal demokrat restorasyonun tarihsel ve yapısal imkânsızlıkları vurgulanarak, YYA savunucularının bugün neoliberal yeşil dönüşüm programlarına angaje olmaları benimsedikleri politik stratejiyle ilişkilendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yeşil Mutabakat, Yeşil Düzen, Yeşil Ekonomi, Yeşil Dönüşüm, İklim Değişikliği, Ekolojik Kriz.

1. Arş. Gör., Atılım Üniversitesi Hukuk Fakültesi, yagizaygun@gmail.com

The Position of Labor in Green New Deal Programs

Abstract

This article examines the specific content of green transition programs developed under the name of the Green New Deal (GND), along with how labor is positioned within this framework. While the GND discourse promises to resolve climate change and social inequalities within a single program, this study seeks to reveal -through comparative analysis- the systemic limitations of these promises and the reconciliation dynamics they tend to establish with capital. In this context, GND proposals centered in the United States, the United Kingdom, and the European Union are analyzed in terms of their emission reduction strategies, public employment policies, financing models, and their relationship with social classes, with particular attention to the reformist boundaries of these projects, which are designed without challenging the private ownership of the means of production or prevailing market relations. By emphasizing the historical and structural impossibilities of the social democratic restoration envisioned by the GND, the article relates the current engagement of its intellectual and political advocates with neoliberal green transition programs to the political strategy they have adopted.

Keywords: Green New Deal, Green Economy, Green Transformation, Green Transition, Climate Change, Ecological Crisis.

Giriş

Dünyanın ekolojik bir krizle karşı karşıya olduğu tespiti genel kabul gördüğü bir dönemden geçilmektedir. Su, toprak ve hava kirliliği, ormansızlaşma, kuraklaşma, su kaynaklarının tükenmesi ve biyoçeşitliliğin hızla azalması gibi çeşitli gelişmeler gezegenin ekolojik bir yıkıma doğru ilerlediğinin açık bir kanıtı olarak gösterilmektedir. Bütün bunlarla birlikte uzun yıllardır ekolojik krizin en çok öne çıkan başlığı ise atmosferde biriken sera gazlarının yol açtığı iklim değişikliği (küresel ısınma) olmuştur. İklim değişikliği; buzulların erimesi, deniz seviyesinin yükselmesi, aşırı hava olaylarında görülen artış ve yukarıda sayılan pek çok ekolojik soruna -diğer faktörlerle birlikte- doğrudan etki etmektedir. Dünya, şimdiden sanayi öncesi döneme göre en az 1 santigrat derece daha sıcaktır. Çeşitli tahminlere göre aynı düzeyde karbon salımına devam edilecek olunursa küresel sıcaklıkta, on ila yirmi yıl içinde 1,5 ila 2 santigrat derece daha artış yaşanacaktır. Bu verilerden hareketle çeşitli çevre örgütleri, siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası örgütler tarafından karbon salımlarını kademeli olarak düşürecek çeşitli yeşil dönüşüm/geçiş programları geliştirilmektedir. Bunların birbirlerinden ayrıştığı esas hususun ise karbon emisyonlarının azaltımı için geliştirilmesi hedeflenen kurumsal mekanizmalar olduğu ileri sürülebilir.

Anılan programlar demetine 2008 küresel ekonomik krizinin ardından iklim

değişikliği ile gelir ve servet eşitsizliği ve işsizlik gibi çeşitli toplumsal sorunları bir arada çözme iddiasını haiz öneriler dahil edilmeye başlanmıştır. Söz konusu sorunların nedeni olarak neoliberalizmi işaret eden ve emek lehine bazı reformlar vadeden bu programlar genellikle Yeşil Anlaşma veya Yeşil Yeni Anlaşma olarak adlandırılmıştır.² Bu bağlamda YYA; yeşil dönüşümü karbon vergisi ve emisyon ticaret sistemi gibi piyasa temelli mekanizmalar yerine kamu yatırımları eliyle gerçekleştirmeyi, bu yatırımlar kapsamında güvenceli ve sendikalı yeni “yeşil işler”de kitlesel istihdamı, enerji üretiminde fosil yakıt kullanımını kademeli ve planlı şekilde sınırlandırmayı ya da sonlandırmayı ve bu süreçten -işsizlik vb. sonuçları nedeniyle- etkilenecek kesimlerin “adil geçiş” kapsamında zararlarını telafi etmeyi vadetmektedir.

Öte yandan başta Avrupa Yeşil Anlaşması olmak üzere neoliberal kimi programların içerik bakımından YYA tanımına uymamaları çeşitli karışıklıklara neden olmuş; YYA’yı her türden yeşil geçiş projesini imlemek üzere kullanılabilecek bir boş gösterene dönüştürmüştür. Ancak bu durumun tek müsebbibinin anılan kavramsal kargaşa olmadığı, YYA programlarını savunan politik öznelerin çeşitli nesnel gelişmeler karşısında giderek her türden “geçiş” programıyla uzlaşma eğilimi göstermelerinin anılan neticeyi ortaya çıkaran bir başka önemli etmen olduğu belirtilmelidir. Ayrıca YYA’nın özgül içeriğinin ne ölçüde neoliberal çerçevenin dışına çıktığı hususu da tartışmalıdır.

Bu çalışmada YYA, iklim değişikliğiyle mücadele iddiasını haiz diğer yeşil dönüşüm programlarından ayrıldığı özellikleri üzerinden incelenecektir. Bu bağlamda öncelikle YYA’nın temel nitelikleri ele alınarak kavramsal bir çerçeve çizilecek daha sonra tarihsel gelişimi ele alınacaktır. Ardından çeşitli YYA önerileri ile yürürlüğe konulan programlar karşılaştırılarak YYA’nın içeriği somutluğa kavuşturulmaya çalışılacaktır. Son olarak YYA programlarının gerçekten neoliberalizme alternatif bir çerçeve sunup sunmadığı ve YYA çevresinin neoliberalizmle uzlaşma eğiliminin nedenleri değerlendirilerek YYA söylemi içinde emegün konumu irdelenecektir.

Yeşil Dönüşümün Belirli Bir Biçimi Olarak Yeşil (Yeni) Anlaşma

İklim değişikliğinin en azından 1980’lerin sonlarından beri küresel çapta bir bilinirliğe kavuştuğu söylenebilir (Schumacher, 2021: 11). Sanayi devrimi öncesine göre bugün ortalama sıcaklıklar en az 1 santigrat derece daha yüksektir ve mevcut karbon salımı seviyelerinin sürmesi durumunda, küresel sıcaklıkların önümüzdeki birkaç on yıl içinde 1,5 ila 2 santigrat derece daha artacağı tahmin edilmektedir. Bu doğrultuda, çevre örgütleri, siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası kuruluşlar, karbon emisyonlarını kademeli olarak azaltmayı hedeflediği iddia edilen çeşitli yeşil dönüşüm/geçiş programları geliştirmektedir.

² Çalışmanın bundan sonraki kısmında her ikisini de kapsayacak şekilde Yeşil (Yeni) Anlaşma ibaresi “YYA” şeklinde kısaltılarak kullanılacaktır.

Bu programlarda emisyon azaltımı; başta enerji üretiminde fosil yakıt kaynaklarından yenilenebilir kaynaklara geçiş ve ulaşım araçlarının elektrifikasyonu olmak üzere yapılarda enerji verimliliği uygulamaları, orman arazileri ile diğer karbon yutaklarının korunması ve genişletilmesi ve henüz başarı sağlanamamış olan karbon yakalama ve depolama gibi tekniklerin geliştirilmesi gibi çeşitli alanlarda bir dizi dönüşüm ve plan üzerinden tasarlanmaktadır. Küresel krizin yaşandığı 2008 yılının ardından söz konusu programlar kümesine iklim değişikliği ile birlikte gelir ve servet dağılımındaki eşitsizlikler ile işsizlik gibi toplumsal sorunları bütünsel bir program altında çözüme kavuşturmayı vadeden öneriler de dâhil olmaya başlamıştır. Neoliberalizme karşı bir söylemsel pozisyon benimseyerek emek lehine birtakım reformlar öneren bu girişimler genellikle YYA olarak adlandırılmıştır.

Bu çalışmada, iklim değişikliğine kapitalist çözüm girişimleri olarak yeşil dönüşüm stratejilerinin başarı imkanları, tartışmanın dışında tutulacaktır. Konuyla ilgili kapitalist üretim biçimine içkin çelişkiler veya somut yeşil dönüşüm politikalarının tasarımıyla ilişkin sorunlar başka bir çalışmanın konusudur. Burada YYA'nın diğer yeşil dönüşüm stratejilerinden ayrıldığı hususlar netleştirilmeye çalışılacak, bu kapsamda emeğin konumu irdelenecektir. Keza yeşil dönüşüm stratejilerinin iddia edildiği üzere gerçekten iklim değişikliğini durdurmak/yaşatmak üzere mi kurgulandığı yoksa bu iddianın çeşitli ekonomi ve güvenlik politikalarına ideolojik bir kılıf olarak mı kullanıldığı da bu çalışmada tartışılacak bir başka husustur. Ancak yeşil dönüşümün kısaca iklim değişikliğinden bağımsız birkaç dinamiğine değinmekte fayda vardır.

Yeşil dönüşüm mali sermaye açısından hızlı gelişen bir yatırım alanıdır ve bu yatırımlar şimdiden sermayenin küresel değerlenme sürecinde ciddi bir hacme ulaşmıştır.³ Yeşil yatırımların giderek genişlemesinin başat nedeni, yenilenebilir enerji üretim maliyetlerinin hızla azalması ve son yıllarda bu alanın kârlı hale gelmesidir. Elektrikli otomotiv üretimi için de benzer bir durumdan bahsedilebilir. Öte yandan enerji güvenliği ve bağımsızlığı açısından petrol ithalatçısı ülkeler için bu yatırımların stratejik bir karşılığı da söz konusudur. Son olarak Çin'in gerek yenilenebilir enerji üretim sistemleri alanında gerekse elektrikli otomobil üretiminde küresel ağırlığının giderek artması, hatta fotovoltaik panel ve pillerin ve lityum batarya gibi belirli metallerin üretiminde piyasayı domine etmesi, batılı emperyalist merkezleri giderek genişleyen ve stratejik önemi haiz bu sektörlerde Çin'e rekabeti güçlendirecek önlemler almaya itmektedir (Yergin, 2022). Anılan nedenlerle yeşil dönüşüm sermaye çevrelerinin, emperyalist devletlerin ve uluslararası kuruluşların gündeminde giderek daha fazla yer almakta, bu bağlamda geliştirilen programlar ve stratejiler çeşitlenmektedir. Söz konusu prog-

3. 2024 yılında yenilenebilir enerji, elektrikli taşıtlar, güç şebekeleri, hidrojen ve karbon yakalama teknolojileri gibi enerji geçişi alanlarına yapılan küresel yatırımlar 2,08 trilyon dolar olarak hesaplanmıştır (BloombergNEF, 2025). Küresel iklim tahvilleri piyasasının büyüklüğü 5,4 trilyon doları (Harrison, 2024), karbon piyasasının büyüklüğü ise 950 milyar doları aşmıştır (Twidale, 2024).

ramların birbirinden ayrıldığı temel noktanın ise yeşil dönüşüm için öngörülen kurumsal mekanizmalarla ilgili olduğu söylenebilir.⁴ Yeşil dönüşümün belirli bir biçimi olarak YYA da diğer projelerden önerdiği kurumsal mekanizmalar ile ayrıldığından şimdi bu hususların irdelenmesine geçilebilir.

Piyasa temelli mekanizmalar hem aktüel uluslararası iklim rejiminin hem de verili ulusal stratejilerin hemen tümünün merkezinde yer almaktadır. Mevcut uluslararası iklim rejimini biçimlendiren Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve buna ek Kyoto Protokolü ile Paris İklim Anlaşması devletlere hedeflenen emisyon azaltımlarının gerçekleşmemesi durumu için bir yaptırım öngörmemektedir. Buna karşılık emisyon tahsisatlarının ve azaltımlarının ticareti mümkün kılınmıştır (Schumacher, 2021: 12). İklim değişikliğine ilişkin kurumsal yapı tümüyle piyasa yoluyla -hem 'yatırımcı' hem de tüketicileri kapsayacak şekilde- bireysel davranışların yönlendirilmesi üzerine kuruludur. Emisyon ticareti dışında verili iklim rejimi tarafından kullanılan bir diğer mekanizma da karbon vergisidir. Vergilendirme, kuşkusuz, emisyon ticaretinden farklı bir uygulamadır. Söz gelimi karbon vergisinden elde edilen kamu geliri, karbon sertifikaları gibi borsada işlem görmeyeceğinden üzerine yapılacak spekülasyonlar yoluyla kazanç sağlanması mümkün olmayacaktır. Öte yandan YYA düşüncesi içinden, vergi mekanizması verili toplumsal eşitsizlikleri şiddetlendirecek bir araç olarak değerlendirilmektedir. Aynı zamanda vergi mekanizmasının karbon emisyonlarının azaltımında piyasa dolayımına başvurma bakımından da emisyon ticaret sisteminden bir farklılık arz etmediği açıktır (Schumacher, 2021: 13-14).

Karbon emisyonlarının azaltımı için piyasa temelli mekanizmalara yönelik eleştiri YYA düşüncesinin temelini teşkil eder gözükmektedir (Mastini vd., 2021: 2). YYA anlayışı piyasa temelli mekanizmalara yalnızca bunların bugüne kadar emisyon azaltımında yeterince etkili olmaması değil aynı zamanda verili toplumsal eşitsizlikleri şiddetlendirmesi nedeniyle de karşı çıkmaktadır. İkinci nedenin temellendirilmesinde dayanan gerçeklik, mevcut emisyonlardan sorumluluk bakımından ciddi bir eşitsizliğin varlığıdır. Dünya'nın en zengin yüzde 1'lik kesimi, yıllık küresel karbon emisyonlarının yüzde 16'sından sorumludur. Bu miktar, en yoksul yüzde 66'lık kesimi oluşturan 5 milyar insanın emisyonlarına eş değerdir (Oxfam, 2023: vii). Bilhassa çeşitli tüketim vergileri veya fosil yakıtlara getirilen ek vergiler, karbon emisyonlarından en az sorumlu olan en yoksul kesimlerin tüketiminde belirgin bir düşüşe yol açabilecekken, karbon emisyonlarından en çok sorumlu olan en zengin kesimlerin tüketiminde ise aynı etkiye neden olmayacaktır (Schumacher, 2021: 14).

Yeşil dönüşüm stratejilerinin ekseriyeti için iklim değişikliği konusunda çözüm; bireysel davranışlar ve tercihlerin ya idealist bir kurgu içinde (Çoban, 2015:

4 Bir yeşil dönüşüm stratejisi; enerji dönüşümünün hızı, finansmanın kompozisyonu ve maliye politikasının uyarlanması başta olmak üzere bir dizi meselenin düzenlenmesiyle ilişkilidir. Kurumsal mekanizmalar anılan düzenleme sürecinin araçları olarak işlev görürler.

28) ya da devletin -finansal mekanizmaların ihdası vb. yoluyla- yalnızca düzenleyici bir aktör olarak dahil olduğu süreçler vasıtasıyla yönlendirilmesinde aranmaktadır. YYA'yı diğer stratejilerden ayıran bir diğer husus, devleti doğrudan doğruya kamusal harcamalar ve yatırımlar ile yeşil dönüşümün temel aktörü olarak kurgulamasıdır (Kedward ve Ryan-Collins, 2022: 303). Bu bağlamda YYA'nın tarihsel referansı Yeni Anlaşmadır (New Deal).

Yeni Anlaşma, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Franklin D. Roosevelt'in Büyük Buhranın ortasında göreve gelmesinin ardından (Mart 1933), ekonomiyi krizden çıkarmak üzere yürürlüğe konulan bir dizi reform programını tanımlamak üzere kullanılagelmiş bir kavramdır. Genellikle iki ayrı döneme ayrılarak değerlendirilen Yeni Anlaşma'nın ilk döneminde (1933-1935) daha çok bankacılık ve finans sistemi üzerinde yoğunlaşmış, finansal düzenlemeler sıkılaştırılmıştır.⁵ İkinci dönemde ise (1935-1938/39) sosyal güvenlik sistemi ve sendikal haklar bakımından emekçiler lehine düzenlemelere gidilmiş aynı zamanda büyük çaplı kamusal istihdam programları oluşturulmuştur. Bu dönemi karakterize eden en önemli gelişme 1935'te Wagner Yasası olarak da bilinen Ulusal Çalışma İlişkileri Yasasının (National Labor Relations Act) çıkarılmasıdır.⁶ Aynı yıl çıkarılan Sosyal Güvenlik Yasası (Social Security Act) ile federal düzeyde işsizlik ve emeklilik sigortası ihdas edilmiş, kamusal yardım fonları oluşturulmuştur (Hobsbawm, 2013: 126). Sosyal Güvenlik Yasası ile ihdas edilen işsizlik sigortasıyla eş zamanlı olarak Roosevelt yönetimi federal işsizlik yardımlarına son vermiştir. Sonuç olarak işsizlere yapılacak ödemeler merkezi bütçe yerine ücretlerden kesilen primlerden karşılanmaya başlanmıştır. Ancak aynı yıl içinde kurulan İş Geliştirme İdaresi (Works Progress Administration) yönetiminde büyük ölçekli bir kamusal istihdam programı geliştirilmiştir. Program, 3 milyon işsiz istihdamını ve genel giderlerin yüzde 75'ini ücretlere ayırmayı öngörmektedir (Néré, 1980: 119-120). Yeni Anlaşma döneminde anılan programın yanı sıra Kamusal İşler İdaresi (Public Works Administration), Sivil İşler İdaresi (Civil Works Administration) ve İş Geliştirme İdaresi (Works Progress Administration) gibi benzer nitelikli kurumlar eliyle başka istihdam programları da hayata geçirilmiştir (Trattner, 1974: 235). Bu programlar kapsamında

5. Bu kapsamda 1933 Mart ortası ile 1935 Mayıs sonu arasında 2300'ün üstünde banka tasfiye edilmiştir (Mitchell, 1947: 167). 1933 tarihli Glass-Steagal Yasası ile değerli kağıtların spekülasyonu için mevduatların kullanılmasını önlemek üzere (Carosso, 1970: 371) mevduat bankaları ile yatırım bankalarının faaliyetleri ayrılmıştır (Benston, 1990: 1; Chernow, 1990: 456). Ancak Yeni Anlaşma döneminde finansal sistem üzerinde yapılan reformların mali sermayeyi "dizginleme" veya sınırlandırma değil, biziatihi sermaye birikimi açısından bir soruna dönüşmüş olan verili kompozisyonu tadil etmek amacıyla olduğu belirtilmelidir (Carosso, 1970: 352). Öyle ki Glass-Steagal Yasasına tekil mali sermayelerin tepkileri de farklılık arz etmiştir (Ferguson, 1995: 51; Chernow, 1990:456). Glass-Steagal Yasası'nın mevduat bankacılığı ile ticari bankacılık faaliyetlerinin ayrılmasını gerekli kılan hükümleri 1999 yılına dek yürürlükte kalmıştır (Federal Reserve History, 2013).

6. 1930'lar ABD'de grev ve fabrika işgalleri gibi yaygın bir işçi sınıfı eylemliliğinin ve sendikalaşma eğiliminin olduğu yıllardır (Harman, 2013: 493-497; Preis, 1974: 9-34). 1934 ise bu eylemlerin 1890'ların başından sonra en yaygın ve etkili olduğu yıl olmuştur. "Sınai huzursuzluğun yükselen dalgasına verilen yanıt" mahiyetindeki bu yasa ile grev, toplu sözleşme ve sendika hakkı tanınmıştır. Elbette yasallaştırma yönünde atılan bu adım, yasal grevi tanımlayarak sınırlandırdığı ölçüde sınıfsal militanlığı dizginlemeyi de kolaylaştırmıştır (Panitch ve Gindin, 2019: 75).

barajlar, havalimanları, elektrik hatları, otoyollar, okullar, parklar, belediye binaları ve sosyal konutlar gibi bilhassa altyapı projeleri geliştirilmiştir. İş Geliştirme İdaresinin projelerinde olduğu gibi bu programların bazılarında emek gücü doğrudan kamu tarafından istihdam edilirken, Kamusal İşler İdaresininki gibi (baraj, havalimanı, sulama sistemleri vb.) daha büyük ölçekli projelerde genellikle ihaleleri alan müteahhit şirketler tarafından istihdam edilmiştir (Schumacher, 2021: 16).

Büyük ölçekli kamusal altyapı yatırımları ve istihdam programlarının yanı sıra gerek finans sektörünün “sıkı” regülasyonu⁷ gerek açık bütçe politikası gerekse sosyal güvenlik ve sendikal haklar konusunda yapılan refah düzenlemeleri bakımından Yeni Anlaşma, YYA için tarihsel bir referans noktası olmuştur. Öte yandan YYA çevresi tarafından Yeni Anlaşma dönemindeki yatırımlar aynı zamanda süreklilik arz edecek yüksek karbon salımlarına neden olması nedeniyle eleştirilmekte, bu sefer “yeşil” bir dona bürünmüş “yeni” bir Yeni Anlaşma ile büyük kamusal altyapı yatırımlarının yenilenebilir enerji üretimine yönlendirilmesi önerilmektedir. Ayrıca cinsiyet eşitsizlikleri ve ırk ayrımcılığını yeniden ürettiği ölçüde Yeni Anlaşma’nın “çoğulcu” bir revizyona tâbi tutulması gerektiği de vurgulanmaktadır.

YYA programlarında sanayi öncesi döneme göre küresel ortalama sıcaklıklardaki artışı 1,5 ila 2 santigrat derece ile sınırlı tutabilmek için her yıl gayrisafi yurtiçi hasılanın belirli bir yüzdesinin karbon salımlarının azaltımı için gerekli yatırımlara ayrılması gerektiği ifade edilir ve bu doğrultuda bir hedef belirlenir. Söz gelimi küresel bir YYA’nın en popüler önerilerinden birinde (Pollin, 2018) bu oran dünya gayrisafi hasılasının yüzde 2’sidir. Sanders’ın (2020) önerisinde 15 yıllık bir proje olarak toplam 16 trilyon dolarlık bir yatırım öngörülmüştür. Bu da (2020 verilerine göre) yıllık ABD GSYH’sının yüzde 5’i civarında bir büyüklüğe tekabül etmektedir. Yeni Anlaşma dönemi boyunca ilgili projelere yaklaşık 42 milyar dolarlık bir harcamanın yapılmış olması ve bunun ortalama olarak o dönem için her yıl gayrisafi yurtiçi hasılanın yüzde 6’sına eşdeğer olması da YYA çevresi için önemli bir başka referanstır (Schumacher, 2021: 17).

Bu bölümde yeşil dönüşümün belirli bir biçimi olarak YYA, diğer stratejilerden ayrıldığı hususlar üzerinden tanımlanmaya çalışılmış, bu bağlamda YYA’nın tarihsel referansı olan Yeni Anlaşmaya da belli ölçüde değinilmiştir. Bir sonraki bölümde ise 2008 krizinden bu yana dönem dönem popülerleşen dönem dönem unutulmuş gibi gözüken YYA’nın bu zaman diliminde nasıl biçimlendiği ve ne tür dönüşümlere uğradığı incelenecektir. İnceleme somut YYA önerilerinin hangi politik özneler tarafından ne zaman, nerede ve hangi tarihsel bağlamda geliştirildiği üzerinde yoğunlaşacaktır.

7. YYA önerilerinin bir kısmında doğrudan doğruya Glass-Steagal Yasası’na atıf yapılarak, yeniden ticari bankacılık ile yatırım bankacılığı faaliyetlerinin ayrılması gerektiği belirtilmektedir. Örneğin bkz. Green New Deal Group (2008: 24).

Yeşil (Yeni) Anlaşmanın Biçimlenişi

YYA terimi 1990'lardan bu yana dar bir akademik ve politik çevrede kullanılmış olsa da ana akım mecralarda ilk kez Thomas Friedman (2007) tarafından The New York Times'daki köşesinde iklim değişikliğini önlemek için ihtiyaç duyulan yeşil dönüşüm projesini önerirken kullanılmıştır (Mastini vd., 2021: 2). 2008 ekonomik krizinin ardından ise YYA yeni bir içerik kazanmıştır. Mali sermayeyi kurtarmak için uygulanan miktarsal genişleme ve kurtarma planları kapsamında merkez bankası bilançosundan ve bütçeden yapılan devasa harcamaların bunun yerine yeşil dönüşümün finansmanı için kullanılabilecek olması düşüncesi YYA'nın yeni ve özgül içeriğinin esaslarını teşkil etmiştir. Bu bağlamda Temmuz 2008'de New Economics Foundation⁸ bünyesinde oluşturulan Green New Deal Group⁹ (2008) tarafından ilk kapsamlı ve sistematik YYA önerisi yayımlanmıştır. 2009 yılında ise Alman Yeşilleri (Die Gründe) ile bağlantılı Heinrich Böll Stiftung için Amerika merkezli bir küresel çevre araştırma kuruluşu olan Worldwatch Institute (2009) tarafından hazırlanan bir rapor ile bir başka YYA programı önerisi gündeme getirilmiştir. Aynı yıl itibarıyla YYA terimi, Birleşmiş Milletler Çevre Programı'nın (UNEP) yayımladığı bir rapor (Barbier, 2009) ile uluslararası kuruluşların da lügatinde yer almaya başlamıştır. Bu dönemde gündeme gelen bir diğer YYA, Avrupa Parlamentosu Yeşiller Grubunun 2011 tarihli önerisidir (Green New Deal Working Group, 2011).

Buraya kadar ele alınan örnekler birinci dalga YYA önerileri olarak ifade edilebilir (Mastini vd., 2021: 2). Bunlar küçük bir entelektüel çevre içinde tartışılmış ve politik düzlemdeki etkisi sınırlı olmuştur. Ancak 2018'den sonra bilhassa iklim değişikliği gündemli çevre eylemlerinin küresel çapta yaygınlık kazanmasıyla birlikte YYA, entelektüel bir tartışma konusu olmaktan çıkıp doğrudan doğruya -merkez siyasal partiler de dahil olmak üzere- siyasal örgütlerin gündemine girmeye başlamıştır (Schumacher, 2021: 21). Bu da ikinci dalga YYA olarak adlandırılabilir (Mastini vd., 2021: 3).

ABD'de YYA esas olarak 2018 itibarıyla Sunrise Movement, Justice Democrats ve Democratic Socialists of America (DSA) gibi taban hareketleri, bu hareketlerle bağlantılı Alexandria Ocasio-Cortez, Edward Markey ve Bernie Sanders gibi politikacılar ve New Consensus ve Data For Progress gibi düşünce kuruluşlarının bir tür koalisyonu tarafından gündeme getirilmiştir (Mastini vd., 2021: 2). Sunrise Movement hareketinin, 2018 ara seçimlerinin hemen ardından Kasım ayında, yeniden Temsilciler Meclisi Başkanı seçilmesi beklenen Nancy Pelosi'nin ofisinde Demokrat kongre üyesi Alexandria Ocasio-Cortez'le birlikte oturma eylemi yapması ise ikinci dalganın işaret fişeği olarak değerlendirilebilir. Eylemin iki talebi

8. Britanya merkezli bir düşünce kuruluşu.

9. Guardian'ın ekonomi editörü Larry Elliott ve Keynesyen ekonomist Ann Pettifor ile birlikte Greenpeace International Ekonomi Birimi eski başkanı, İngiltere'nin en büyük güneş enerjisi şirketinin (Solarcentury) kurucusu, bir Avrupa Yeşil Partisi üyesi ile çeşitli düşünce kuruluşlarının yöneticilerinden oluşan 9 kişilik bir gruptur.

vardı: tüm demokrat kongre üyelerinin fosil yakıt endüstrisinden gelecek yardımları reddetmesi ile Demokratların yeni kurulacak bir YYA Komisyonu eliyle (Dino, 2018) yenilenebilir enerjiye geçişi hızlandıracak Yeşil Yeni Anlaşma adı verilen yeni bir federal program öngören bir kanun teklifi hazırlaması (Matthews, 2018). Eylemin sonucunda 51 gösterici tutuklanmıştır. Pelosi, yeni bir komisyon oluşturmak yerine 2007-2011 yılları arasında faaliyet gösteren Enerji Bağımsızlığı ve Küresel Isınma Komisyonunu (The House Select Committee on Energy Independence and Global Warming) canlandırmayı önermiştir (Dino, 2018).

Bu eylemden yaklaşık üç ay sonra, “Federal Hükümetin Yeşil Yeni Anlaşma Yaratma Görevinin Tanınması” başlıklı bir kanun teklifi, yeni seçilen bir grup Demokrat kongre üyesiyle birlikte Alexandria Ocasio-Cortez tarafından Temsilciler Meclisi’ne (Ocasio-Cortez, 2019), Senatör Edward Markey tarafından ise Senato’ya (Markey, 2019) sunulmuştur. Markey’in teklifi bir sonraki ay Senato’da oylanmış ve reddedilmiştir. Senatoda çoğunluğa sahip Cumhuriyetçilerin tümüyle birlikte üç Demokrat ve bir bağımsız senatör karşı yönde oy kullanırken, diğer Demokrat senatörler kanun teklifinin herhangi bir ön tartışma, oturum veya inceleme olmadan doğrudan oylamaya sunulmasını protesto etmek amacıyla çekimser oy kullanmıştır (Davis, 2019).

Ocasio-Cortez-Markey teklifinin reddedilmesinden bir yıl sonra ise Demokratların başkanlık ön seçimlerinde aday olan Bernie Sanders’ın seçim kampanyasının en önemli başlıklarından biri YYA olmuş (Sanders, 2020);¹⁰ ancak Sanders kampanyanın son döneminde Biden lehine adaylıktan çekilmiştir. Biden’ın başkanlık kampanyası sırasında açıkladığı Temiz Enerji Planı (Clean Energy Plan), 2022 yılında yürürlüğe konulan Enflasyonu Düşürme Yasası (Inflation Reduction Act) ve 2023 yılında uygulamaya geçen Amerikan İklim Birliği (American Climate Corps) gibi programlar YYA olarak adlandırılmasa da YYA çevresinin desteğini almıştır. Örneğin Sunrise Movement, fosil yakıt endüstrisine verilen desteğin kesilmesini öngörmemesi nedeniyle eleştirmekle birlikte anılan yasa ve programı YYA için önemli bir adım olarak değerlendirerek kendi kazanımı olarak kabul etmiştir (Sunrise Movement, 2023a; 2023b). Keza DSA ve Justice Democrats gibi örgütler ile Ocasio-Cortez ve Sanders gibi isimler de Biden yönetiminin iklim politikalarına karşı bir muhalefet yürütmemişler, yalnızca bu politikaların eksikliklerine işaret ederek destek vermişlerdir.¹¹

2019 aynı zamanda YYA projelerinin ABD dışında da küresel bir yayılım göstermeye başladığı yıl olmuştur. En önemli iki örnek Birleşik Krallık ile Avrupa Birliği’dir (AB). Britanya İşçi Partisi Eylül 2019’da düzenlenen yıllık konferansında Birleşik Krallık için YYA öneren bir önergeyi kabul etmiş (The Labour Party Conference Arrangements Committee, 2019), aralık ayında yapılacak seçimlerde Yeşil Sanayi Devrimi (Green Industrial Revolution-GIR) adı verilen bir YYA projesi

10. Senatör Bernie Sanders aynı zamanda Edward Markey’in kanun teklifinin de imzacılarından biridir.

11. Örneğin bkz. Sanders (2022); Ocasio-Cortez (2023).

seçim kampanyasının en önemli başlıklarından biri haline gelmiştir (Neal, 2021). İşçi Partisi'nin seçim yenilgisi ve ardından Jeremy Corbyn'in parti liderliğinden istifası ile proje akamete uğramıştır.

Avrupa Yeşil Anlaşması (European Green Deal) ise resmi olarak YYA adı verilen ve uygulamaya konulan en önemli programdır. Ursula von der Leyen'in Temmuz 2019'da Avrupa Komisyonu Başkanı seçilmesinin ardından taahhüt ettiği planın detayları aralık ayında açıklanmış (European Commission, 2019), Temmuz 2021'de ise Avrupa Yeşil Anlaşmasının hukuksal temelini oluşturan Avrupa Birliği (AB) İklim Yasası (European Climate Law)¹² yürürlüğe konulmuştur.

Avrupa Yeşil Anlaşması'na YYA çevresinden ilk tepki politikacılar, yazarlar, akademisyenler ve aktivistlerden müteşekkil yaklaşık 60 kişilik imzacı bir grubun von der Leyen'e açık mektubu ile gelmiştir. Mektupta Avrupa Yeşil Anlaşması, gelir adaletsizliği başta olmak üzere toplumsal sorunları kapsam dışında bırakması, emisyon azaltım hedefleri ile yeşil dönüşüm için ayrılan bütçenin yetersizliği gibi gerekçelerle eleştirilmiş, bu planın gerçek anlamda bir YYA olarak tanımlanmasının mümkün olmadığı değerlendirilmiştir.¹³ Mektubun imzacıları arasında Ann Pettifor, James K. Galbraith, Yanis Varoufakis, Giorgos Kallis, Daniela Gabor gibi Keynesyen ve Post Keynesyen ekonomistlerin yanı sıra Riccardo Mastini, Jason Hickel ve Giorgos Kallis gibi küçülmeci yazarlar da yer almaktadır.

Mektubun duyurulmasına müteakip, Green New Deal for Europe hareketi (GNDE)¹⁴ Avrupa için bir YYA önerisi (2019) yayımlamıştır. Bu öneri metninde de von der Leyen'e ithafen yazılan açık mektuptaki eleştirilere benzer sapmalar yer almaktadır. Keza mektubun imzacıları ile GNDE'nin YYA önerisine katkı sunan yazarlar arasında çok sayıda ortak isim yer almaktadır. Ayrıca yine imzacıların birçoğu DIEM25 ile doğrudan bağlantısı olan isimlerdir. Dolayısıyla DIEM25'in ve GNDE kampanyasının Avrupa Yeşil Anlaşması'na karşı "gerçek bir YYA" talebiyle yürütülen muhalefetin merkezini teşkil ettiği söylenebilir.

Avrupa Yeşil Anlaşmasına eleştirel yaklaşan bir diğer karşı-öneri de Avrupa Parlamentosunda Sol Grubundan gelmiştir (GUE/NGL, 2019). Öneride Avrupa Yeşil Anlaşması, mevcut ekonomik ve politik sistemin yeşil bir versiyonuna dönüştürme girişimi olarak tanımlanmakta, daha radikal, insan ve gezegen merkezli, sosyal adalet ve doğayı önceliklendiren bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca piyasa temelli mekanizmalar reddedilmiş, Paris Anlaşması hedefleri ile uyumlu emisyon azaltımı talep edilmiştir.

12. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:2021:243:TOC>

13 YYA'yla ilgili literatürde bu mektup için "internationaldemocracywatch.org" web sayfasına ait bir URL adresine referans verilmektedir; ancak bu sayfaya ulaşılamamaktadır. İngilizce aramalarda mektuba ilişkin bir haber bulunamamış; Felemenkçe şu web sayfasından mektubun içeriğine erişilebilmiştir: <https://apache.be/gastbijdragen/2019/12/03/108084>

14 GNDE, DIEM25 (Democracy in Europe Movement 2025) hareketinin kurucusu olduğu, çeşitli dernekler ve düşünce kuruluşlarından oluşan bir koalisyonun kampanyası olarak örgütlenmiştir. Yukarıda değinilen 2008 tarihli ilk sistematik YYA projesini yayımlayan New Economics Foundation ve Green New Deal Group da bu koalisyonun parçasıdır.

2018 ve sonrasında Kanada, Fransa, Finlandiya, İspanya, Avustralya, Avusturya, Japonya ve İsviçre'de YYA veya benzer programlar için başka seferberlikler de yaşanmış; hatta az sayıda da olsa bazı bağımlı ülkelerde de gündeme gelmiştir. Ayrıca 2019'dan bu yana çok sayıda yazar çeşitli YYA önerileri içeren kitaplar yayımlamıştır (Schumacher, 2021: 23).¹⁵

Sonuç itibarıyla birinci dalga YYA'lar içinde Green New Deal Group (2008) ve Green New Deal Working Group (2011) önerileri neoliberal politikalar karşısındaki konumları bakımından UNEP (Barbier, 2009) ve Worldwatch Institute (2009) önerilerinden ayrılmaktadır. YYA'ya özgül politik karakterini veren bu (ilk) iki öneridir. İkinci dalga YYA'lar bu önerilerle söylemsel ve kurumsal açıdan bütünlük arz etmektedir. Ancak ikinci dalga YYA'lar içinde Avrupa Yeşil Anlaşması'nın pratikteki ağırlığı tabloyu karmaşıktırmaktadır. Bir sonraki bölümde burada ele alınan YYA önerilerinin temel hususlarda içerik bakımından ne tür benzerlikler ve farklılıklar arz ettiği değerlendirilecektir.

Yeşil (Yeni) Anlaşma Önerilerinin Karşılaştırılması

Karbon emisyonlarında yapılacak azaltım miktarları ve zaman sınırları konusunda ikinci dalga YYA'ların hemen hemen hepsi 2018 tarihli IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change) raporuna referans vermektedir (Schumacher, 2021: 25).¹⁶ Emisyon azaltımı bakımından IPCC raporunda saptanan süre ve azaltım miktarından daha iddialı hedefleri olan programlar GNDE'nin, Sanders'ın ve İşçi Partisinininkilerdir.¹⁷

Karbon emisyonlarında öngörülen azaltım için tüm YYA'larda öne çıkan ilk başlık beklenileceği üzere enerji arzının yenilenebilir kaynaklardan karşılanmasıdır. Bu kapsamda fosil yakıtlara verilen sübvansiyonların kaldırılması taahhüdü neredeyse tüm YYA'larda kendisine yer bulmuştur. Bunun hem fosil yakıt kullanımını sınırlandıracığı hem de yenilenebilir enerji üretimine yapılacak kamu yatırımları için bütçede yer açılmasını sağlayacağı ileri sürülmektedir. Ayrıca bazı YYA'larda yeni fosil yakıt taşıma ve işleme altyapılarının inşasının sonlandırılacağı da taahhüt edilmiştir.

Emisyon azaltımı için üzerinde sıklıkla durulan bir diğer konu elektrikli ve hibrit araçların kullanımının artırılması ile içten yanmalı motorlu araçlara getirilecek sınırlamalardır. Bu kapsamda elektrikli şarj altyapısına yatırım yapılması ve

¹⁵ Örneğin bkz. Pettifor (2019); Klein (2021); Aronoff vd. (2019); Chomsky ve Pollin (2021). Ayrıca bkz. Tcherneva (2020).

¹⁶ Bu rapora göre küresel ortalama sıcaklık artışının sanayi öncesi döneme göre 1,5 santigrat derece ile sınırlandırılabilmesi için küresel karbon emisyonlarının 2030 yılına kadar 2010 yılı seviyesine göre yüzde 45 azaltılması ve 2050 yılında net sıfır emisyon hedefine ulaşılması gerekmektedir (IPCC, 2018: 14).

¹⁷ GNDE raporunda (2019: 17) 2025 yılında net sıfır emisyon hedefi mevcuttur. Britanya İşçi Partisinin önerisinde bu tarih 2030 olarak belirlenmiştir (The Labour Party Conference Arrangements Committee, 2019: 53). Sanders'ın (2020) önerisinde ise ABD emisyonlarında 2030 yılına kadar 2017 seviyelerine göre yüzde 71'lik bir azaltım öngörülmüş; -Çin hariç olmak üzere- az gelişmiş ülkelerdeki emisyonların da yüzde 36 oranında azaltımına destek verileceği belirtilmiştir.

elektrikli ve hibrit araç satışları için vergi indirimleri, içten yanmalı motor üretiminin belirli bir süre içinde yasaklanması gibi öneriler getirilmiştir. Bireysel araç kullanımıyla ilgili konular dışında toplu taşıma sistemlerinin geliştirilmesi, yüksek hızlı tren ve diğer düşük karbonlu taşımacılık sistemlerinin teşvik edilmesi, toplu taşıma ücretlerinin düşürülmesi veya ücretsiz hale getirilmesi gibi daha “toplumcu” öneriler de yaygındır. Ayrıca bina stoklarının -enerji verimliliğini ön- çeleyecek şekilde- yenilenmesi ve mevcut kamu binaları ile konutların yalıtım- larının yapılması gibi altyapı yatırımları farklı YYA’larda yaygın olarak önerilen bir diğer emisyon azaltım önlemlerindendir.¹⁸

YYA programlarının iklim kriziyle birlikte gelir adaletsizliğini veya genel ola- rak toplumsal adaletsizlikleri bir arada, tek bir bütünlük program ile çözme iddiasını haiz olduğu belirtilmişti. İklim krizinin çözümü için YYA projelerinde özetle yukarıdakilere benzer öneriler yer almaktadır. Toplumsal eşitsizlikler ba- kımından ise işsizlik, sağlık, eğitim ve bölüşüm sorunlarına ilişkin çeşitli öneriler mevcuttur.

Karbonsuzlaşma süreci, başta fosil yakıt endüstrisi olmak üzere karbon yo- ğun sektörlerde kitlesel işsizliğe neden olacaktır. Gelişmiş ülkelerde belli ölçüde başlamış olan kömürden çıkış stratejileri kapsamında kapanan termik santraller gibi çeşitli örneklerde hali hazırda bu tür sorunlar baş göstermiş durumdadır.¹⁹ Bu tür örnekler deneyimle sabit olmasına karşın YYA’ların genelinde tam tersi bir tablo çizilmektedir. Yeşil dönüşümün çok sayıda yeni yeşil işler yaratacağı müjdelenmektedir. Örneğin Green New Deal Group raporuna göre (2008: 38-19) karbonsuzlaşma sürecinde enerji analizi, yüksek teknolojiye yenilenebilir alterna- tiflerin tasarımı ve üretimi, kombine ısı ve güç kaynakları ve açık deniz rüzgâr enerji santralleri gibi büyük ölçekli mühendislik projelerinde istihdam edilmek üzere yüksek vasıflı; binaların ısı yalıtımlı hale getirilmesi ve ev, ofis ve fabri- kalarda daha verimli enerji sistemleri kurulması gibi düşük ve orta vasıflı “mil- yonlarca” yeni iş yaratılacaktır.²⁰ Oysaki yeşil dönüşüm sürecinde öne çıkacak sektörlerde sermayenin organik bileşimi daha yüksek olduğundan, bu işçilerin tümünün yeni sektörlere transferi mümkün değildir. Kaldı ki yeni “yeşil işler”in lokasyon farklılıkları ve ihtiyaç duyulan vasıfların nitelik farklılıkları gibi başka

18. Bu konuda Sanders’ın (2020) seçim manifestosu, düşük ve orta gelirli ailelere ve küçük işletmelere yönelik enerji verimliliği artırıcı yenileme projeleri için taahhüt ettiği 2,18 trilyon dolar büyüklüğündeki hibe ile öne çıkmaktadır.

19. Örneğin Almanya’da Kömürden Çıkış Yasası kapsamında etkilenen bölgelere yapısal değişiklik için 40 milyar avroluk bir fon öngörülmüş olsa da Ruhr Vadisi’nde ve Doğu Almanya’da vaat edilen yapısal değişiklik henüz gerçekleşmemiştir. Buradaki madenler, enerji santralleri ve çelik üretim tesisleri kapatıldığından beri işsizlik ve yoksulluk yüksek seviyede seyretmeye devam etmektedir. Benzer bir durum sanayinin ve kömür madenciliğinin gerilemesinin ardından ABD’nin kuzeydoğusundaki bölgeler için de geçerlidir (Schumacher, 2021: 30).

20. Worldwatch Institute de (2009: 22-24) raporun yayınlandığı 2009 yılına kadar kimi ülkelerde yeşil yeni işlerdeki artış verilerini öne sürerek karbonsuzlaşma sürecinin ortaya çıkardığı istihdam olanaklarına dikkat çekmiştir. Ancak burada sorun yeni iş sahalarındaki artışa ilişkin verileri aktarıp, aynı süreçte benzer nedenlerle kaybedilen işleri muhasebeye dâhil etmemektir.

sorunlar da söz konusudur. Yenilenebilir enerji projeleri, karbonsuzlaşma nedeniyle kaybedilen kadar çok iş yaratmamakta ve bu projelerde nadiren yerel işçiler işe alınmaktadır, bunun yerine sıklıkla dışarıdan vasıflı işçiler getirilmektedir (Red Nation, 2020: 25). Bu bağlamda bir diğer sorun, iş kayıpları yaşanması beklenen fosil yakıt ve otomotiv gibi sektörlerde yüksek düzeyde sendikalaşma, köklü sendikal gelenekler ve ortalamanın üzerinde ücretlerin söz konusu olması; buna karşılık yenilenebilir enerji sektöründe çalışanlar için sendikalaşma oranlarının önemli ölçüde daha düşük ve işlerin genellikle çok daha izole durumda olmasıdır (Schumacher, 2021: 31).

Öte yandan YYA'ların tümünde yalnızca bu tür iyimser beklentilerin yer almadığı, ortaya çıkabilecek kitlesel işsizlikle ilgili kaygıları gidermek adına adil geçiş kavramı dairesinde cereyan eden kimi önerilerin de kendisine yer bulduğu söylenmelidir. Adil geçiş “kimsenin geride bırakılmayacağı” sloganı ile, yeşil dönüşüm süreci nedeniyle işini kaybedecek olanlara yeni “yeşil” işlerde istihdam edilmek üzere yeni beceriler kazandıracak eğitim programları verileceği, “adil geçiş fonu” gibi mekanizmalarla uğranan zararların tazmin edileceği, bazı durumlarda erken emeklilik imkânı sağlanacağı gibi vaatlere dayanmaktadır (Çoban, 2022: 46). Ayrıca bazı YYA'lar büyük ölçekli kamusal istihdam programları vaadinde bulunmuş, “adil geçiş”i de bu çerçevede tanımlamıştır.

Sanders'ın (2020) manifestosunda adil geçiş planının fosil yakıt işçilerine öncelik vereceği, bu kapsamda işini kaybedenlere beş yıllık mevcut maaşı, konut yardımı, iş eğitimi, sağlık hizmetleri ve “yerinden edilmiş işçiler için öncelikli işe yerleştirmenin yanı sıra bunu seçen veya artık çalışamayanlar için erken emeklilik desteği” sunulacağı ifade edilmiştir. Ayrıca iklim krizini çözmek için gerekli 20 milyon iyi maaşlı ve sendikalı yeşil işler yaratılarak işsizliğin sona erdirileceği vadedilmiştir.

Green New Deal Group (2008: 3) geniş kapsamlı “çevrenin yeniden inşa edilmesi programı” için insan kaynağı sağlamak üzere yüksek ve düşük vasıflı yüzbinlerce işçiden oluşan bir “karbon ordusu” oluşturmayı önermiştir. Benzer ama oldukça “mütevazı” bir vaat de Biden yönetiminden gelmiştir. Eylül 2023'te kurulan “American Climate Corps” kapsamında ilk yıl için 20.000 gencin temiz enerji ve iklim direnci projelerinde istihdamı öngörülmüş, Beyaz Saray'dan yapılan açıklamada Eylül 2024 itibarıyla toplam 15.000 gencin program kapsamında istihdam edildiği açıklanmıştır (Briefing Room, 2024). GNDE raporunda ise (2019: 35-36), talep eden tüm Avrupalılara “insana yaraşır kamu işleri” garanti edilmiş; bu işlerin düşük çalışma saatleri ile üç günlük hafta sonu ve dört günlük çalışma haftasına dayalı olacağı ifade edilmiştir.

Yeşil Yeni Anlaşmayı çevreleyen önemli sorunlardan biri finansmandır. YYA savunucularının, finansmanın karşılanamaz olduğuna ilişkin itiraz ve eleştirilere karşı 2008 krizinden sonra hayata geçirilen kurtarma paketlerini öne sürdükleri yukarıda belirtilmişti. Ancak YYA savunucuları 2008 krizinde olduğu gibi bütçe-

den yapılacak harcamaların kemer sıkma politikaları ile karşılanmasına da karşı çıkmaktadırlar. Yukarıda değinilen fosil yakıt sübvansiyonlarının kaldırılması, bütçede yer açılması için öne sürülen en yaygın taleplerdendir (Schumacher, 2021: 47).²¹ Ancak şu noktanın belirtilmesinde fayda vardır. Bu sübvansiyonların bir kısmı tüketime yöneliktir. Dolayısıyla sübvansiyonlarda yapılacak kesintiler, zararı başka yöntemlerle tazmin edebilecek mekanizmalarla birlikte kurgulanmadığı takdirde emekçilerin yaşam maliyetlerinde artışa sebep olacak, bu da bir nevi kemer sıkma biçimine dönüşebilecektir.

YYA önerilerinde rastlanılan bir başka bütçe kesintisi kalemi de savaş harcamalarıdır. Örneğin Sanders (2020) YYA'yı finanse etmek için askeri harcamalarda yıllık 200 milyar dolarlık bir kesintiye gidileceğini vadetmiştir. Keza GNDE (2019: 63) dünyadaki en büyük petrol tüketicilerinin askeri kuruluşlar olmasından bahisle, AB'nin gereksiz tüm askeri teçhizat hareketlerini durdurmak için üye ülkelerle Açık Koordinasyon Yöntemini kullanması gerektiğini; ayrıca savaş endüstrisinin ortadan kaldırılmasına ilişkin yeni bir uluslararası sözleşmeyi müzakerelere açmasını önermektedir. Raporda bunun yalnızca karbon emisyonlarını azaltmak için değil aynı zamanda YYA'yı finanse etmek için kurgulandığı açıkça belirtilmiştir.

Bütçe kesintilerinin yanı sıra YYA'lar ek bütçe geliri yaratacak çeşitli vergi önerileri de getirmiştir. Sanders'ın (2020) önerisinde finansal işlem vergisi ve 32 milyon doların üzerindeki varlıklara uygulanacak bir servet vergisi söz konusudur. Keza GNDE finansal işlem vergisinin yanı sıra Avrupa düzeyinde uygulanacak bir çevreye zarar vergisi önermiştir. Pettifor (2019: 78-79) ve GNDE (2019: 62) projelerinde işaret edilen bir başka kaynak vergi cennetlerine akan paralardır. Her iki projede de bu sermaye akımları üzerinde denetimin sıkılaştırılması ile elde edilecek yeni vergi gelirlerinin YYA programına aktarılması önerilmiştir.

Aslında YYA'nın finansmanı için en yaygın şekilde uygulanan mekanizmalar karbon fiyatlandırması sistemleridir. Ancak yukarıda da belirtildiği üzere YYA önerileri genellikle bu mekanizmalara karşıdır. Karbon vergisi önerisi Green New Deal Group (2008: 3), Sanders (2020) ve Worldwatch Institute (2009: 16-20) raporlarında yer almaktadır. Ayrıca UNEP (Barbier, 2009) raporunda genel olarak karbon fiyatlama mekanizmaları desteklenmiştir. UNEP ve Green New Deal Group önerisi dışında burada incelenen YYA'ların hiçbirinde şerh düşmeksizin karbon ticareti desteklenmemiştir.²² İronik olarak Avrupa Yeşil Anlaşması ve Av-

21 2023 tarihli bir IMF (International Monetary Fund) raporuna göre küresel olarak, tahmini fosil yakıt sübvansiyonları 2022'de 7 trilyon dolar olarak hesaplanmıştır. Bu, küresel gayrisafi hasılanın yüzde 7,1'ine tekabül etmektedir (IMF, 2023: 16).

22 Pettifor (2019: 106-107), kendisinin de üyesi olduğu Green New Deal Group'un önerisiyle ABD YYA'larını karşılaştırdığı kitabında karbon fiyatlama mekanizmalarının sakıncalarını ifade etme ihtiyacı duymuştur. Ayrıca yine Green New Deal Group'un da parçası olduğu bir koalisyon olan GNDE'nin önerisinde karbon ticaret sistemi eleştirilmektedir. Bunun yerine fee-and-dividend adı verilen bir sistem önerilmiştir (GNDE, 2019: 6062). Bu sistemde kamu tarafından kirleticilere yüklenen karbon ücretlerinden elde edilen gelir, vatandaşlara temettü ödemesi olarak eşit şekilde dağıtılmaktadır.

rupa İklim Yasasında dahi karbon ticareti sisteminin reforma ihtiyaç duyduğu tespit edilmiştir. Öte yandan anılan tespiti karşın Avrupa Yeşil Anlaşması'nın merkezinde emisyon ticaret sisteminin yer aldığı belirtilmelidir.

Finansman için anılan öneriler dışında YYA'larda, kamu borçlanması veya para arzının artırılması yer almaktadır. Hatta bunun finansmana ilişkin esas anlayışı teşkil ettiği söylenebilir. YYA'lar için yapılan Yeşil Keynesçilik yakıştırmasının temel sebebi de budur. Ancak bu konuda ABD YYA'ları ile genel olarak Avrupa YYA'ları²³ arasında önemli bir fark da mevcuttur. Avrupa YYA'larında para ve maliye politikasında talep edilen dönüşüm Keynesyen paradigmaya dayanmaktadır. ABD YYA'larında ise baskın olan yaklaşım, MMT'dir (Modern Money/Monetary Theory) (Schumacher, 2021: 49-50). Her ne kadar MMT de başlangıçta Post-Keynesyen²⁴ araştırma gündeminden doğmuş olan ve temel ekonomik modelinin büyük bir kısmı halen Post-Keynesyen yapıda olan bir yaklaşımsa da özellikle klasik Keynesyen paradigma ile ayrıştığı hususlar vardır.

Keynesyen paradigmaya göre, ekonomik durgunluk dönemlerinde borçla finanse edilen hükümet harcamalarını artırmanın temel amacı toplam geliri artırmaktır. Kamu harcamalarının artırılması süreklilik arz eden bir açık bütçe uygulamasına yol açmaz; zira harcamalar tersine açığı azaltmanın en mantıklı yolu olarak görülmektedir. "Çarpan" olarak tanımlanan fonksiyona göre atıl kapasite göz önüne alındığında, kamu harcamaları yalnızca kendi başlarına üretken olmakla kalmayacak aynı zamanda özel sektörde ek faaliyetleri de teşvik edecektir. Toplam üretimdeki artış, toplam gelirlerde bir artışa neden olacak; bu da daha yüksek vergi gelirleri ile daha düşük refah harcaması ve faiz ödemesi sonucuna yol açacaktır (Keynes, 2010: 105-120). Yani her ne kadar artan kamu harcamaları borçla finanse edilse de borcu artırmayacaktır. Tam tersine, borcun GSYH'ye oranı düşecektir (Pettifor, 2018).

MMT ise devletin paranın kullanımını vergilendirme yoluyla dayattığını ve paranın değerinin devletin otoritesine dayandığını savunan Chartalizm ile Post-Keynesyen yaklaşımın bir türevidir. Bu yaklaşıma göre paranın değeri üretim ilişkilerinden bağımsız şekilde belirlenmektedir. Zira paranın değeri devlet otoritesinden gelmektedir ve emek değer teorisi ile açıklanamaz.²⁵ Para üretime önseldir; üretimin koşulu devletin para yaratmasıdır, tersi değil (Roberts, 2019).²⁶

23 Avrupa Yeşil Anlaşması'nın böyle bir içeriği söz konusu değildir.

24 Post-Keynesyen paradigma, Keynes'in kapitalizmi bir denge ekonomisi olarak tahayyül ettiği; düşük ücretler ve düşük faiz politikası ve kamu harcamaları ile tam istihdamın sağlanabileceğini ileri sürdüğü iddiasının -bu Post-Keynesyenler tarafından "neoklasik sentez" veya "Piç Keynesçilik" olarak adlandırılmıştır- reddi üzerine inşa edilmiştir (Harcourt, 2018). Post-Keynesyenler bu yaklaşımı Keynesyen yaklaşımın radikal özelliklerini yok eden bir sapma olarak nitelermişlerdir. Post-Keynesyen yaklaşım bunun yerine; tam istihdamın otomatik olarak sağlanamayacağını, genellikle eksik istihdam dengesinin oluşacağını, bu nedenle kapitalizmin kolayca yönetilemeyeceğini ve mevcut ekonomik eşitsizliklerin devlet müdahalesiyle -yalnızca- azaltılabileceğini savunmaktadır (King, 2018).

25 Paranın içsel bir ilişki olduğunu savunan bir yaklaşım için bu tez ironiktir.

26 Oldukça yeni sayılabilecek bir yaklaşım olan MMT'nin temel argümanları Alfred Darimon'un kine bir hayli

MMT bütçe açıklarının hem gerekli olduğunu hem de sorun teşkil etmediğini öne sürmektedir. Zira kamu harcamaları, para basma/yaratma yetkisine sahip bir merkez bankası tarafından neredeyse sonsuza kadar finanse edilebileceğinden, bütçe açıkları sorun yaratmayacak, böylece altyapı projeleri ve sanayi yatırımları desteklenebilecektir (Wray, 2018). Ayrıca devlet son çare işvereni olarak örgütlenmelidir (Wray vd., 2018),²⁷ sınırsız para basılarak tam istihdam sağlanabilir.²⁸

Sonuç itibarıyla hem Keynesyen yaklaşım hem de MMT, kamu yatırımlarının artırılması suretiyle ekonomik alana devletin kapsamlı müdahalesini savunmaktadır. Ancak aralarındaki temel fark Keynesyen yaklaşımın kamu borçlanması ve açık bütçe politikasını sonuçta ekonomiyi canlandırmak ve borcu azaltmak üzere bir araç olarak kurgulaması ve parasal kısıtları kabul etmesi; ancak MMT'nin bütçe açıkları ve devlet borçluluğunu adeta bir amaç olarak benimsemesi ve para basmanın sınırsızlığını ileri sürmesidir.²⁹

MMT'ye ilişkin en büyük sorun, böyle bir perspektifin mantıksal olarak bütçede herhangi bir kesintiye ihtiyaç olmadığına ilişkin bir sonuca ulaşabilecek olmasıdır. Yukarıda değinildiği üzere YYA önerilerinde, servet vergisi, finansal işlem vergisi, fosil yakıtlara verilen sübvansiyonların kaldırılması gibi -yeşil dönüşümle birlikte toplumsal eşitsizlikleri de belli ölçüde düzeltme iddiasını haiz- çeşitli finansman önerileri yer almaktadır. Şayet sınırsız bir para arzı mümkünse bu tür finansman yöntemlerinin de -tümüyle gereksiz değilse de- zorunlu olmadığı ileri sürülebilir. Parasal egemenliğe sahip devletin kendi para birimiyle harcama yapmak için borçlanma veya öncelikle gelir elde etme zorunluluğu söz konusu değildir. Nitekim Ocasio-Cortez/Merkey yasa teklifinde YYA'nın finansmanı ile ilgili bir açıklama söz konusu değildir. Bu durum MMT yaklaşımının benimsenmesi ile ilgili olabileceği gibi yasa teklifinin genel çerçevesinin darlığı ve fazla ayrıntılı şekilde düzenlenmemiş olmasıyla da

benzemektedir. Darimon'a karşı 150 yıldan uzun bir süre önce yazılmış bir eleştiri için bkz. Marx (1999: 49-71).

27 Devletin son çare işvereni olması önerisi Minsky'ye (2013: 122) aittir. MMT bu önermeyi Minsky'ye referansla ileri sürmektedir. Öneri Keynesyen tam istihdam modelinin istikrarlı şekilde sürdürülmesinin geleneksel para ve maliye politikalarıyla mümkün olmadığı tespitine dayanır.

28 Son yıllarda belli ölçüde popülerlik kazanan iş garantisi programları genellikle MMT yaklaşımını benimseyen yazarlar tarafından önerilmektedir. Aynı zamanda bir tür YYA olarak da kurgulanan bu programlardan biri de yukarıda referans verilen Tcherneva'nındır (2020). İş garantisi genellikle "çalışmak isteyen ancak iş bulamayan herkese geçimini sağlayacak (asgari) bir ücretle iş sunan, ucu açık bir kamu istihdam programı" olarak tanımlanmaktadır. Ancak bu asgari ücret, geçimlik ücret değil, özel sektörle ücret bakımından rekabet halinde olmayacak bir düzeyde, minimum ücret olarak tanımlanmaktadır (Roberts, 2019). Ancak gerek Ocasio-Cortez/Markey teklifinde gerekse Sanders manifestosunda, büyük ölçüde MMT yaklaşımından esinlenilmiş olsa da yeşil yeni işlerin "iyi maaşlı" (Sanders, 2020) veya "aileyi geçindirecek maaşlı" (Ocasio-Cortez, 2019) olacağı ifade edilmiştir. Dolayısıyla her iki öneride de bir "iş garantisi" vadedilmiş olsa da bunların MMT'den mülhem, teknik anlamda bir "iş garantisi" programı olarak kurgulanmış YYA'lar olmadığı belirtilmelidir.

29 Buradaki "sınırsızlık" merkez bankasının iflas edemeyeceği argümanına dayanır. Öte yandan MMT, ekonomi tam istihdama ve tam kapasiteye ulaştığında enflasyonun artmaya başlayacağını, bu andan itibaren para arzının kontrollü şekilde sıkılaştırılması gerektiğini reddetmemektedir (Roberts, 2019).

açıklanabilir. Öte yandan Sanders'ın manifestosu yukarıda değinildiği üzere bu konuda belirgin vaatler içermektedir.³⁰

MMT'ye ilişkin YYA bağlamında bir diğer sorun ulusal "itibarı" para birimine sahip "egemen" bir devlet olmanın MMT'nin geçerliliği için bir koşul olarak gösterilmesidir. Dolayısıyla AB üyesi ülkeler için MMT'nin savunduğu parasal mekanizma işletilemeyecektir (Wray, 2018: 8895-8896). Nitekim Avrupa YYA'larında para basma yerine, tahvil ihracını merkeze alan borçlanma önerileri geliştirilmiştir (Schumacher, 2021: 50-51). Örneğin Green New Deal Group (2008: 37-38), hem yeşil devlet tahvillerinin hem de yerel yönetim tahvillerinin düşük karbonlu enerji projelerini finanse etmek için kullanılmasını önermektedir. Avrupa Yeşil Anlaşmasında da (European Commission, 2019) Avrupa Yatırım Bankasının (AYB), "2025 yılına kadar iklim hedefini yüzde 25'ten yüzde 50'ye çıkaracak şekilde ikiye katlama ve böylece Avrupa'nın iklim bankası olma hedefini" belirlediği ifade edilmektedir. GNDE (2019: 31-32) önerisinde ise AYB'nin mevcut finansman programlarında önemli eksiklikler bulunduğu, bankanın genellikle kamu-özel ortaklıkları modeline dayanan projeleri fonladığı, "bunun riskin toplumsallaştırılması, kazançların ise özelleştirilmesi" biçiminde sonuçlandığı saptanmıştır. Bunun yerine "AYB'nin kamu-özel ortaklık modelini ortadan kaldırarak Avrupa'nın yeşil geçişine demokratik ve katılımcı bir şekilde doğrudan yatırım yapmaya odaklanması" gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca yeşil geçişini finanse etmek için AYB liderliğinde Avrupa'nın kamu bankalarından oluşan bir koalisyon eliyle Avrupa GSYH'sinin en az yüzde 5'ine denk gelen bir fon sağlamak amacıyla yeşil tahvil ihracı yapılması talep edilmiştir.

Bu türden öneriler için pratikteki engeller en başta merkez bankası bağımsızlığı ile bütçe açıklarını sınırlayan hukuksal düzenlemelerdir. Dolayısıyla bir YYA programının hayata geçirilebilmesinin koşullarından biri de bu engellerin kaldırılmasına dönük bir politik stratejiyi örgütleyebilmesi olacaktır.

Sonuç ve Değerlendirme

Yeşil dönüşüm sermaye için -hem finansal hem de üretken yatırımlar kapsamında- geniş ölçekli bir yeni değerlendirme alanı sunmaktadır. Ayrıca üyelerinin tamamı net petrol ve doğalgaz ithalatçısı olan AB için yeşil dönüşüm aynı zamanda doğrudan doğruya enerji bağımsızlığı ve güvenliği hedefiyle ilişkilidir. Öte yandan yeşil dönüşüm kapsamında öne çıkan sektörlerin hemen tümünde Çin'in rekabet gücüne dayanan piyasa hakimiyeti söz konusudur. Bu nedenle yeşil dönüşüm ABD ve AB için aynı zamanda hızla gelişen bu kritik sektörlerde Çin'e karşı rekabet üstünlüğü sağlayacak bir sanayi politikasının merkezine yerleşmektedir.³¹ Anılan nedenlerle bilhassa 2008 krizinin ardından yeşil dönüşüm,

30 ABD'de MMT yaklaşımının en popüler isimlerinden biri Stephanie Kelton'dır. Kelton, hem her iki seçim kampanyasında hem de bütçe komisyonu başkanlığı sırasında Bernie Sanders'a danışmanlık yapmıştır.

31 Bu bağlamda Biden'ın Enflasyonu Düşürme Yasası ile ilgili şu sözleri açıklayıcıdır: "Bu bize sadece gelecekte

emperyalist merkezlerde sermayenin krizini aşmak için öne çıkan stratejik başlıklardan biri haline gelmiştir.

YYA neoliberal dönemde giderek yoksullaşan, güvencesizleşen ve atomize olan emekçi sınıfların eşitlik ve refah özelemleri ile sermayenin yeşil dönüşüm kapsamındaki birikim hevesleri arasında bir tür uzlaşmanın formüle edilmesini hedeflemektedir. En radikal YYA önerileri bile üretim araçlarının özel mülkiyetine, üretimin piyasaya yönelik kâr amacıyla yapıldığı ve kârın kaynağının işçinin yarattığı artı değere kapitalist sınıf tarafından el konulması olduğu üretim ilişkilerine hiçbir biçimde karşı çıkmamaktadır. Buna karşılık YYA çevreleri “sosyalizm” etiketini kullanmaktan geri durmamaktadır. Öne çıkan en ileri vaatler; sermayeyi artan oranda vergilendirmek, refah devleti kurumlarını yeniden canlandırmak, -emeğin sözde daha iyi koşullarda sömürüleceği-yeni yeşil işlerde istihdam yaratmak ve yeşil dönüşüm sürecinde işsiz kalacaklar için adil geçiş kapsamında bir takım telafi mekanizmaları geliştirmekten ibarettir. Kapitalizmin sosyal demokratik bir reforma tâbi tutulmasına denk düşen bu eko-“sosyalist” veya demokratik “sosyalist” programlar altında emeğin sömürüsü sürdürülecek, yalnızca emekçiler için yeniden bölüşüm kapsamında iyileştirmeler yapılacaktır. Zira “kârlılığın denetlenerek sürdürülmesi, vergi yükünün işgücünden kirleticilere kaydırılması, istihdamın genişletilmesi, emeğiyle geçinenlerin yaşam standartlarının yükseltilmesi, bunlar emek sömürüsü olgusunu ortadan kaldırmaz. Emek sömürüldüğü için kar ortaya çıkar” (Çoban, 2022, s. 30).

Sosyal demokratik refah devletinin emperyalizme özgü bir devlet biçimi olduğu da unutulmamalıdır. Emperyalist merkezlere akan aşırı kârlar ve emperyalist rantların kırıntılarıyla yaratılan işçi aristokrasisi sosyal demokrasinin temel sınıfsal tabanı olmuştur. Aşırı kârlar ve emperyalist rantların kaynağı ise bağımlı ülkelerdeki emekçilerin yarattıkları değer ile bu ülkelerin halklarının toplumsal servetleridir (Ajl, 2022, s. 126-128). Sosyal demokrasiden gelişmiş ülkelerdeki işçi sınıfının ayrıcalıklı bir kesiminin payına düşen refah artışı olurken, bağımlı ülkelerdeki emekçilerin payına düşen ise ancak aşırı sömürü olabilir.

Öte yandan sermaye için bugün bu sınırlardaki bir sosyal demokrat reformist politika bile kabul edilemez. Sosyal demokratik refah devleti, II. Dünya Savaşı sonrasında, 1920’lerden itibaren emperyalist merkezler için en büyük tehdit olarak görülen ve faşizmin yenilgiye uğratılmasındaki merkezi rolü nedeniyle Sovyetler Birliğinin dünya işçi sınıfı açısından giderek artan prestiji ile daha da ciddi bir soruna dönüşen “proletaryanın uluslararası ayaklanması” ihtimaline karşı burjuva hegemonyasını yeniden tesis etme girişiminin bir parçası olarak biçimlenmiştir (Panitch & Gindin, 2019, s. 81). Ayrıca bu dönemde sermayenin ücret artışları ve ikincil bölüşüm düzeyinde emek lehine transferler gibi kimi tavizleri verebileceği koşullar mevcuttu. Bunlar kısaca Birinci Dünyanın Sovyetler Birliği

Çin ile rekabet etme yeteneği değil, aynı zamanda dünyaya liderlik etme ve 21. yüzyılın ekonomik rekabetini kazanma yeteneği kazandırarak” (The White House, 2022).

karşısında güçlü bir ABD hegemonyası altında birleşmesi, savaşın hem sermayenin değersizleşmesi hem de üretkenlik artışları bakımından beraberinde getirdiği sonuçlar gibi bir dizi faktörden müteşekkildir (Magdoff, 1983, s. 28). Bu anlamda sosyal demokratik rejimler kapitalizmin tarihinde istisnai bir olguya, bir tür sapmaya denk düşmektedir (Panitch & Gindin, 2005, s. 145).

ABD hegemonyasının gerilediği, uluslararası iş bölümünün verili kompozisyonu bağlamında küresel ekonominin ağırlık noktasının Doğu ve Güneydoğu Asya'ya kaydığı, uluslararası rekabetin alabildiğine şiddetlendiği, emperyalist aşırı kâr ve rant olanaklarının giderek daraldığı bir dönemde sermayeyi kısa erimli çıkarlarından taviz vermeye "ikna" etmek mümkün değildir. Öte yandan bu gerçekliğin öbür yüzünde söz konusu reformist taleplerin dahi sistemi krize sokabilecek, kapitalizmin çelişkilerini gün yüzüne çıkarabilecek olması vardır. Hatta yalnızca "fosil enerji sermayesinden devlet desteğinin çekilmesi ve askeri harcamaların kısılması önerilerinin" dahi mevcut düzen açısından sarsıcı etkileri olabilecektir (Çoban, 2022, s. 40). Ancak bunun için kitleler içinde örgütlenen, kitle hareketinden güç alan bir politik strateji gerekir. YYA çevresi sermaye karşıtı bir mücadele zemini yerine (Akuno, 2019) parlamentoya/kongreye yeterince çok sayıda "müttefik yasa koyucu" göndererek (Ajl, 2022, s. 125) kapitalizmi kapitalistlerden kurtarmak için sermayeyle uzlaşma arayışında bir ikna stratejisini benimsemiştir.

Söz konusu reformist sınırlar içinde en radikal YYA önerilerini geliştiren Sanders ve Corbyn'in mali sermayeyi bir uzlaşmaya ikna edemediği ortadadır. Öte yandan bütün bu reformist içeriğinden soyutlanmış neoliberal bir yeşil dönüşüm programı olarak Avrupa Yeşil Anlaşması resmi politika haline gelmiştir.

Avrupa Birliği, Yeşil Düzen'i kurumsal mekanizmaları içinde eriterek yerleşik düzenle bütünleştirmiş oldu. Öte yandan Yeşil Yeni Düzen'i ABD'de Sanders, Demokratlar ve Yeşiller, İngiltere'de Corbyn sahiplenmişti. Her iki ülkedeki çabalar kadük kaldı. Paradoksal biçimde Yeşil Yeni Düzen, Avrupa Birliği'nde resmi politika olurken ABD ve İngiltere'de merkezden uzaklaşan sol bir program olarak görüldü. Ama bu iki ülkede Yeşil Yeni Düzen, sermayeyle hesaplaşmayan niteliğiyle, fosile dayanmayan şirketleri destekleyen çerçevesiyle siyasal iktidar olmayı başaramadı. Kaldı ki, siyasal iktidar olunsaydı program hedeflerinin gerçekleşmesi için fosil sermayenin gücü nasıl kırılacaktı, o da ayrı bir soru (Çoban, 2022, s. 39).

Çalışmada incelenen YYA önerilerinden Ocasio-Cortez/Markey teklifi senatoda reddedilmiş, Bernie Sanders başkanlık ön seçimlerinden Biden lehine çekilmiş, Britanya İşçi Partisi 2019 seçimlerini kaybetmiş, seçimlerin ardından Jeremy Corbyn parti liderliğinden istifa etmiş, yerine gelen Keir Starmer yönetimi Green Industrial Revolution adlı YYA projesinden vazgeçmiştir. DIEM 25/

Green New Deal for Europe ve Avrupa Parlamentosunda Sol Grubu gibi “gerçek bir YYA” talep eden muhalefet hareketleri Avrupa Yeşil Anlaşmasının içeriği ve kapsamında değişikliğe neden olacak bir başarı elde edememişlerdir.

Sonuçta uygulamaya konan tek YYA’nın Avrupa Yeşil Anlaşması olduğu söylenebilir. Ancak Avrupa Yeşil Anlaşması bir YYA olarak kabul edilecek olursa buna Biden yönetiminin Enflasyonu Düşürme Yasası kapsamında yürürlüğe koyduğu -her ne kadar YYA olarak adlandırılan bir proje söz konusu olmasa da- yeşil geçiş programı da eklenebilir.³²

Jessop (2012: 21), ikinci dalga başlamadan çok önce YYA’nın içeriğinin müphemliğine dikkat çekmiş, bunun ilk başta ittifaklar ve uzlaşmalar oluşturmada hareket alanı sağlasa da etkili bir politikanın önünde bir engel haline geldiğini belirtmişti. Zira mevcut konjonktürde sermaye merkezli güçlerin konsolidasyonu göz önüne alındığında başlangıçta neoliberal politikalara alternatif olarak ortaya atılan bu önerilerin giderek neoliberal bir içeriğe kavuşmasının muhtemel olduğu tespitini yapmıştı.

Avrupa Yeşil Anlaşmasına karşı hızla yükselen YYA muhalefeti geri çekilişi de bir o kadar hızlı olmuştur. Bilhassa Ukrayna savaşının ardından YYA AB sathında çekiciliğini kaybetmiş gözükmemektedir. Ancak YYA olarak sunulan neoliberal Avrupa Yeşil Anlaşması ve İklim Yasası yürürlüktedir. Britanya’da İşçi Partisi hükümeti Invest 2035 adında neoliberal bir yeşil geçiş programı açıklamıştır. ABD’de Biden’ın sermayeye sunulan çeşitli teşviklerden ibaret “Yeşil Anlaşma”sı YYA çevresinden Ocasio-Cortez, Edward Markey ve Sanders gibi politikacılar ile Sunrise Movement, Justice Democrats ve DSA gibi örgütler tarafından desteklenmiştir.

Fosil yakıt sübvansiyonlarını kaldırmayan, geniş çaplı bir kamusal istihdam programı içermeyen, finansal sektörün yeniden regülasyonunu gündemine almayan, bütçe disiplininin taviz vermeyen, sözde ekonomiyi karbonsuzlaştırmak için sermayeye bolca teşvik, sübvansiyon, vergi indirimi vadederken kamusal hizmetleri genişletecek, sendikal haklar bakımından ilerleme sağlayacak, sosyal güvenlik sisteminin tasfiyesini durduracak herhangi bir öneride bulunmayan üç neoliberal yeşil geçiş programı YYA çevresinin desteğini almış, eleştiriler en fazla zayıf bir şerh düşmek sınırlarında kalmıştır. Özetle ya YYA önerileri tarihe karışmıştır ya da YYA neoliberal bir içeriğe kavuşarak yeşil büyümenin hâkim biçimi haline gelmiştir. Batı’da yeşil geçiş; yeşil yatırımların üretkenlik artışlarıyla kârlı hale gelmesi, Çin’in “yeşil” sektörlerdeki küresel hâkimiyeti karşısında rekabet gücünün artırılması ve -Avrupa için- enerjide Rusya’ya bağımlılığın azaltılması hedefiyle ilgili olduğu ölçüde farklı isimler altında sürecektir. Bu süreci kurgulayan programların nasıl tanımlanacağı -YYA hareketinin geri çekilişi ya da neoliberal projelere angaje olması göz önüne alındığında- artık keyfi bir karara dönüşmüştür.

32 Öte yandan 20 Ocak’ta Donald Trump’ın göreve gelmesiyle bu programın sona ereceği öngörülmektedir. Zira seçimlerden önce bu yasayı “yeşil yeni aldatmaca” olarak tanımlamış, harcanmamış fonları iptal edeceğini açıklamıştır (Tamborrino, 2024).

Kaynakça

- Akçay, Ü. ve Güngen, A. (2019) Finansallaşma, Borç Krizi ve Çöküş, İstanbul: NotaBene Yayınları.
- Akuno, K. (2019) "It's Eco-Socialism or Death", <https://jacobin.com/2019/02/kali-akuno-interview-climate-change-cooperation-jackson>. (19.03.2025).
- Aronoff, K., Battistoni, A., Cohen, D. ve Riofrancos, A. (2019) A Planet to Win: Why We Need a Green New Deal, Londra: Verso.
- Barbier, E. (2009) Rethinking the Economic Recovery: A Global Green New Deal, United Nations Environment Programme (UNEP).
- Benston, G. (1990) The Separation of Commercial and Investment Banking: The Glass-Steagall Act Revisited and Reconsidered. New York: Oxford University Press.
- BloombergNEF (2025) Energy Transition Investment Trends 2025, Bloomberg Finance L.P.
- Briefing Room (2024) https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2024/09/25/fact-sheet-during-climate-week-biden-harris-administration-announces-continued-progress-on-the-american-climate-corps/?utm_source=chatgpt.com. Erişim Tarihi: 3 Ekim 2024.
- Carosso, V. (1970) Investment Banking in America, Cambridge: Harvard University Press.
- Chernow, R. (1990) The House of Morgan, New York: Grove Press.
- Chomsky, N. ve Pollin, R. (2021) İklim Krizi ve Küresel Yeşil Yeni Düzen: Gezegeni Kurtarmanın Politik Ekonomisi (çev. O. Orhangazi) Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Çoban, A. (2015) "Çevreciliğin İdeolojik Unsurlarının Eklemlenmesi", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 57, 3, 3-30.
- Çoban, A. (2022) İklim Krizi Nasıl Çözülür: Kapitalist ve Ekososyalist Çözüm Stratejileri, İstanbul: Ceylan Yayınları.
- Davis, S. (2019) "Senate Blocks Green New Deal, But Climate Change Emerges As Key 2020 Issue", <https://www.npr.org/2019/03/26/705897344/green-new-deal-vote-sets-up-climate-change-as-key-2020-issue>. (10.07.2024).
- Dino, G. (2018) "The Energy 202: Green protests at Pelosi's office signal rift over Democratic climate strategy", <https://www.washingtonpost.com/news/powerpost/paloma/the-energy-202/2018/11/14/the-energy-202-green-protests-at-pelosi-s-office-signal-rift-over-democratic-climate-strategy/5beb2813b-326b39290547cc/>. (01.10.2024).
- European Commission (2019) "The European Green Deal: Communication From the Commission to the European Parliament, The European Council, The Council, The European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions", https://commission.europa.eu/document/daef3e5c-a456-4fbb-a067-8f1cbe8d9c78_en. (15.06.2024).
- Federal Reserve History (2013) <https://www.federalreservehistory.org/essays/glass-steagall-act>. Erişim Tarihi: 09.03.2022.
- Ferguson, T. (1995) Golden Rule: The Investment Theory of Party Competition and The Logic of Money-Driven Political Systems, Chicago: University of Chicago Press.
- Friedman, T. (2007) "The Power of Green", <https://www.nytimes.com/2007/04/15/opinion/15iht-web-0415edgreen-full.5291830.html>. (10.05.2023).
- GNDE (2019) "Blueprint for Europe's Just Transition", <https://report.gndforeurope.com>. (15.06.2024).
- Green New Deal Group (2008) A Green New Deal: Joined-up Policies to Solve the Triple Crunch of the Credit Crisis, Climate Change and High Oil Prices, Londra: New Economics Foundation.
- Green New Deal Working Group (2011) "The Green New Deal in the European Parliament", <https://www>.

- greens-efa.eu/en/article/document/the-green-new-deal. (15.06.2024).
- GUE/NGL (2019) "Towards a Green & Social New Deal for Europe", https://www.guengleu/content/uploads/2019/12/New-Deal-for-Europe_FINAL.pdf. (15.06.2024).
- Harcourt, G. (2018) "Bastard Keynesianism", *The New Palgrave Dictionary of Economics*, Londra: Palgrave Macmillan, 756-758.
- Harman, C. (2013) *Halkların Dünya Tarihi: Taş Devri'nden Yeni Binyıla* (çev. U. Kocabaşoğlu), İstanbul: Yordam Kitap.
- Harrison, C. (2024) "Sustainable Debt Market Summary Q3 2024", https://www.climatebonds.net/files/reports/cbi_mr_q3_2024_01c.pdf. (19.10.2024).
- Hobsbawm, E. (2013) *Kısa 20. Yüzyıl: 1914-1991 Aşırıliklar Çağı* (çev. Y. Alogan) İstanbul: Everest Yayınları.
- IMF (2023) "IMF Fossil Fuel Subsidies Data: 2023 Update", <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2023/08/22/IMF-Fossil-Fuel-Subsidies-Data-2023-Update-537281>. (21.08.2024).
- IPCC (2018) "Global Warming of 1.5°C: Summary for Policymakers", https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/sites/2/2019/05/SR15_SPM_version_stand_alone_HR.pdf. (11.10.2024).
- Jessop, B. (2012) "Economic and Ecological Crises: Green New Deals and No-Growth Economies", *Development*, 55, 1, 17-24.
- Kedward, K. ve Ryan-Collins, J. (2022) "A Green New Deal: Opportunities and Constraints", (der. P. Arestis ve M. Sawyer) *Economic Policies for Sustainability and Resilience*, Londra: Palgrave Macmillan Cham, 269-318.
- Keynes, J. (2010) *Genel Teori: İstihdam Faiz ve Paranın Genel Teorisi* (çev. U. Akalın) İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- King, J. E. (2018) "Post-Keynesian Economics", *The New Palgrave Dictionary of Economics*, Londra: Palgrave Macmillan, 10520-10532.
- Klein, N. (2021) *Yanıyoruz: Yeşil Yeni Düzen Üzerine Ateşli Fikirler* (çev. E. Mutlu), İstanbul: Doğan Kitap.
- Magdoff, H (1983) "Uluslararası Ekonomik Bunalım ve Üçüncü Dünya", *Dünya Ekonomisinde Bunalım: Seçme Yazılar* (çev. D. Sağlam, M. K. Çakman), İstanbul: AR Basım Yayın, 26-36.
- Markey, E. (2019) "Recognizing the duty of the Federal Government to create a Green New Deal. The Senate of the United States, 116th Congress 1 st Session", <https://www.markey.senate.gov/imo/media/doc/Green%20New%20Deal%20Resolution%20SIGNED.pdf>. (15.06.2024).
- Marx, K. (1999) *Grundrisse 1. Cilt* (çev. A. Gelen) Ankara: Sol Yayınları.
- Mastini, R., Kallis, G. ve Hickel, J. (2021) "A Green New Deal Without Growth?", *Ecological Economics*, 179, 1-9.
- Matthews, M. (2018) "51 arrested for protesting Pelosi. Here's what they want", <https://www.eenews.net/articles/51-arrested-for-protesting-pelosi-heres-what-they-want/>. (14.07.2024).
- Minsky, H. (2013) *Ending Poverty: Jobs, Not Welfare*, New York: Levy Economics Institute of Bard College.
- Mitchell, B. (1947) *Depression Decade: From New Era Through New Deal 1929-1941*, New York: Rinehart & Company.
- Neal, L. (2021) *Ecological Contradictions of Labour's Green New Deal*, Institute for International Political Economy, Berlin.
- Néré, J. (1980) *1929 Krizi* (çev. V. Toprak), Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları.
- Ocasio-Cortez, A. (2019) "Recognizing the duty of the Federal Government to create a Green New Deal", House of Representatives of the United States, 116th Congress 1st Session, <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/house-resolution/109/text>. (15.06.2024).
- Ocasio-Cortez, A. (2023) "Markey and Ocasio-Cortez Reinroduce Green New Deal Resolution" <https://ocasio-cortez.house.gov/imo/media/doc/20230615markeyocasiocortezreintroducegreennewdealresolution>

- o-cortez.house.gov/media/press-releases/markey-and-ocasio-cortez-reintroduce-green-new-deal-resolution. (20.07.2024).
- Ossewaarde, M. ve Ossewaarde-Lowtoot, R. (2020) "The EU's Green Deal: A Third Alternative to Green Growth and Degrowth", *Sustainability*, 12, 1-15.
- Oxfam (2023) *Climate Equality: A Planet for the 99%*, Oxford.
- Panitch, L. ve Gindin, S. (2005) "Euro-Capitalism and American Empire", (der. D. Coates) *Varieties of Capitalism, Varieties of Approaches*, New York: Palgrave Macmillan, 139-159.
- Panitch, L. ve Gindin, S. (2019) *Küresel Kapitalizmin Oluşturulması: Amerikan İmparatorluğunun Siyasal İktisadı*. (çev. Ü. Şeneken) İstanbul: Yordam Kitap.
- Pettifor, A. (2018) "Deficit Financing' or Deficit-Reduction Financing?" <https://www.annpettifor.com/2018/10/deficit-financing-or-deficit-reduction-financing/>. (28.10.2024).
- Pettifor, A. (2019) *The Case for the Green New Deal*, Londra: Verso.
- Pollin, R. (2018) "De-Growth vs. a Green New Deal", *New Left Review*, 112, 5-25.
- Preis, A. (1974) *Twenty Years of the CIO: Labor's Giant Step*, New York: Pathfinder Press.
- Red Nation (2020) "Indigenous Action to Save our Earth. Part III – Heal our Planet", https://www.therednation.org/wp-content/uploads/2020/04/red-deal_part-iii_heal-our-planet.pdf/. (15.06.2024).
- Roberts, M. (2019) "Modern Monetary Theory: A Marxist Critique", *Class, Race and Corporate Power*, 7, 1, 1.
- Sanders, B. (2020) "Manifesto for the 2020 Presidential Election: The Green New Deal", <https://berniesanders.com/issues/green-new-deal/>. (18.07.2023).
- Sanders, B. (2022) "Prepared Remarks: Sanders Says Inflation Reduction Act Doesn't Meet Needs of the American People", <https://www.sanders.senate.gov/press-releases/prepared-remarks-sanders-says-inflation-reduction-act-doesnt-meet-needs-of-the-american-people/>. (11.03.2024).
- Schumacher, J. (2021) *Green New Deals: A Big Deal For Fair Climate Protection or Just The Latest Version of the Capitalist Model?*, Brüksel: Rosa Luxemburg Stiftung.
- Sunrise Movement (2023a) "Inflation Reduction Act Explained" <https://www.sunrisemovement.org/movement-updates/inflation-reduction-act/>. (01.10.2024).
- Sunrise Movement (2023b) "The American Climate Corps Explained", <https://www.sunrisemovement.org/movement-updates/the-american-climate-corps-explained/>. (01.10.2024).
- Tamborrino, K. (2024) "Trump Vows to Pull Back Climate Law's Unspent Dollars", <https://www.politico.com/news/2024/09/05/trump-inflation-reduction-act-00177493>. (19.11.2024).
- Tcherneva, P. (2020) *The Case For A Job Guarantee*, Cambridge: Polity Press.
- The Labour Party Conference Arrangements Committee (2019) *Report 3 to Conference 2019*.
- The White House (2022) https://bidenwhitehouse.archives.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/07/28/remarks-by-president-biden-on-the-inflation-reduction-act-of-2022/?utm_source=chatgpt.com. Erişim Tarihi: 3 Ocak 2025.
- Trattner, W. (1974) *From Poor Law to Welfare State: A History of Social Welfare in America*, New York: The Free Press.
- Twidale, S. (2024) "Global Carbon Markets Value Hit Record \$949 Bln Last Year", <https://www.reuters.com/markets/commodities/global-carbon-markets-value-hit-record-949-bln-last-year-lseg-2024-02-12/>. (08.10.2024).
- Worldwatch Institute. (2009) *Toward a Transatlantic Green New Deal: Tackling the Climate and Economic Crises*, Heinrich Böll Stiftung.

Wray, L. R. (2018) "Modern Money Theory", The New Palgrave Dictionary of Economics, Londra: Palgrave Macmillan, 8894-8907.

Wray, R., Kelton, S., Tcherneva, P., Fullwiler, S. ve Dantas, F. (2018) Policy Note: Guaranteed Jobs Through a Public Service Employment Program, Levy Economics Institute of Bard College.

Yergin, D. (2022) Yeni Harita: Enerji, İklim ve Uluslar Çatışması (çev. O. Özeltin), İstanbul: Nora Kitap.